

BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHDA YASHIL IQTISODIYOT
KONSEPSIYASI

Hojjiqurbonov Qobiljon Turdaliyevich

Farg'ona shahar Ilg'or kasbiy mahorat texnikumi katta o'qituvchisi.

e-mail: Khodjiqurbonov@mail.ru. +998 95 009 10 78

Ismoilov Oybek G'ulomjon o'g'li

Farg'ona shahar Ilg'or kasbiy maxorat texnikumi 1-24 gr

“Soliq va soliqqa tortish” yo'nalish o'quvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda yashil iqtisodiyot konsepsiyasining nazariy va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari, xususan, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash, energiya samaradorligini oshirish hamda kam uglerodli ishlab chiqarishga o'tish masalalari yoritilgan. Shuningdek, maqolada yashil iqtisodiyotning iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va atrof-muhit muhofazasi o'rtasidagi o'zaro uyg'unlikni ta'minlashdagi o'rni ochib berilgan. Barqaror rivojlanish jarayonida ekologik omillarni iqtisodiy siyosat bilan integratsiyalash zarurati ilmiy asosda izohlangan.*

Kalit so'zlar: *barqaror iqtisodiy rivojlanish, yashil iqtisodiyot, ekologik xavfsizlik, resurs tejamkorligi, energiya samaradorligi, kam uglerodli iqtisodiyot, atrof-muhit muhofazasi, yashil innovatsiyalar.*

Аннотация: *В данной статье анализируется теоретическое и практическое значение концепции зелёной экономики в обеспечении устойчивого экономического развития. Освещаются основные принципы зелёной экономики, в частности рациональное использование природных ресурсов, обеспечение экологической безопасности, повышение энергоэффективности и переход к низкоуглеродному производству. Также в статье раскрывается роль зелёной экономики в обеспечении гармонии между экономическим ростом, социальным благополучием и охраной окружающей среды. Научно обосновывается необходимость интеграции экологических факторов в экономическую политику в условиях устойчивого развития.*

Ключевые слова: *устойчивое экономическое развитие, зелёная экономика, экологическая безопасность, ресурсосбережение, энергоэффективность, низкоуглеродная экономика, охрана окружающей среды, зелёные инновации.*

Abstract: *This article analyzes the theoretical and practical significance of the green economy concept in ensuring sustainable economic development. It highlights the main principles of the green economy, including the rational use of natural resources, environmental safety, improvement of energy efficiency, and transition to low-carbon production. The article also reveals the role of the green economy in maintaining a balance between economic growth, social welfare, and environmental protection. In addition, the necessity of integrating ecological factors into economic policy within the framework of sustainable development is scientifically substantiated.*

Keywords: *sustainable economic development, green economy, environmental safety, resource efficiency, energy efficiency, low-carbon economy, environmental protection, green innovations.*

Kirish

Hozirgi globallashuv sharoitida iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan bir qatorda ekologik barqarorlikni saqlash masalasi dunyo hamjamiyati oldida turgan eng muhim vazifalardan biriga aylandi. An'anaviy iqtisodiy rivojlanish modeli uzoq yillar davomida asosan ishlab chiqarish hajmini oshirish, tabiiy resurslardan keng foydalanish va iqtisodiy samaradorlikka erishishga qaratilgan bo'lsa, bugungi kunda bunday yondashuvning atrof-muhitga salbiy ta'siri, tabiiy boyliklarning kamayishi, iqlim o'zgarishi, ekologik muammolarning keskinlashuvi kabi jiddiy oqibatlarini yaqqol namoyon bo'lmoqda. Shu sababli iqtisodiy taraqqiyotning yangi, xavfsiz va uzoq muddatli modelini shakllantirish zarurati kuchaymoqda.

Ana shunday sharoitda yashil iqtisodiyot konsepsiyasi barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashning muhim omillaridan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Yashil iqtisodiyot nafaqat iqtisodiy samaradorlikka, balki ekologik xavfsizlik, ijtimoiy adolat va resurslardan oqilona foydalanishga ham asoslanadi. Ushbu konsepsiya ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarini takomillashtirish, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, chiqindilarni kamaytirish hamda tabiiy muhitga zarar yetkazmaydigan texnologiyalarni joriy etishni nazarda tutadi.

Barqaror iqtisodiy rivojlanish va yashil iqtisodiyot tushunchalari o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ularning uyg'unligi iqtisodiy tizimning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki iqtisodiy o'sish faqat qisqa muddatli daromad va ishlab chiqarish ko'rsatkichlari bilan emas, balki kelajak avlodlar manfaatlarini hisobga olgan holda tabiiy resurslarni saqlash, ekologik muvozanatni mustahkamlash va aholi farovonligini oshirish orqali baholanishi lozim. Shu ma'noda yashil iqtisodiyot konsepsiyasi zamonaviy taraqqiyotning strategik yo'nalishi sifatida qaraladi.

Bugungi kunda ko'plab davlatlar milliy rivojlanish strategiyalarida yashil iqtisodiyot tamoyillariga alohida e'tibor qaratmoqda. Xususan, sanoatda energiya tejamkor texnologiyalarni qo'llash, qishloq xo'jaligida ekologik toza usullardan foydalanish, transport tizimida karbon chiqindilarini kamaytirish, "yashil" investitsiyalarni rag'batlantirish kabi yo'nalishlar iqtisodiy siyosatning ustuvor vazifalariga aylanmoqda. Bu esa yashil iqtisodiyotning nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikni oshirishdagi amaliy imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi davrda iqtisodiy rivojlanishni ekologik talablardan ajratgan holda tasavvur etib bo'lmaydi. Resurslar cheklangan, ekologik muvozanat tobora zaiflashib borayotgan bir paytda yashil iqtisodiyot konsepsiyasini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning barqaror rivojlanishdagi o'rni va ahamiyatini ochib berish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ayniqsa, milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, investitsion jozibadorlikni oshirish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va aholining yashash sifatini yaxshilashda ushbu konsepsiyaning imkoniyatlarini tadqiq etish dolzarb masala hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi barqaror iqtisodiy rivojlanishda yashil iqtisodiyot konsepsiyasining nazariy asoslari, tamoyillari va amaliy ahamiyatini yoritishdan iborat.

Shuningdek, yashil iqtisodiyotning resurs tejamkorlik, ekologik muhofaza, innovatsion rivojlanish va ijtimoiy farovonlikka ta'sirini tahlil qilish ham ko'zda tutilgan.

Asosiy qism

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasining mazmun-mohiyati. Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi zamonaviy iqtisodiy tafakkurning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda ekologik barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashga qaratilgan tizimli yondashuvni ifodalaydi. Mazkur konsepsiyaning asosiy mazmuni shundan iboratki, iqtisodiy faoliyat natijasida yaratilayotgan moddiy boyliklar tabiiy muhitga zarar yetkazmasligi, aksincha, resurslardan oqilona foydalanish orqali kelajak avlodlar manfaatlarini ham hisobga olgan holda barqaror taraqqiyotga xizmat qilishi lozim.

An'anaviy iqtisodiy modelda ishlab chiqarish hajmini oshirish, foyda olish va bozor talabini qondirish ustuvor maqsad sifatida qaralgan bo'lsa, yashil iqtisodiyotda ushbu maqsadlarga ekologik mas'uliyat va ijtimoiy muvozanat bilan yondashiladi. Bu modelda iqtisodiy samaradorlik faqat moliyaviy ko'rsatkichlar bilan emas, balki energiya sarfi, chiqindilar hajmi, atrof-muhitga ta'sir darajasi, ekologik xavfsizlik va aholi salomatligiga ko'rsatilgan ta'sir bilan ham baholanadi. Shu bois yashil iqtisodiyot konsepsiyasi ishlab chiqarish, taqsimot, ayirboshlash va iste'mol bosqichlarining barchasida yangi mezonlarni shakllantiradi.

Barqaror iqtisodiy rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni. Barqaror iqtisodiy rivojlanish iqtisodiy o'sishning uzoq muddatli, muvozanatli va xavfsiz shaklini anglatadi. Bunday rivojlanishda iqtisodiy manfaatlar ekologik cheklovlar va ijtimoiy ehtiyojlar bilan uyg'unlashgan bo'lishi kerak. Yashil iqtisodiyot aynan ana shu uyg'unlikni ta'minlovchi mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. U tabiiy resurslardan ortiqcha foydalanishni kamaytiradi, ishlab chiqarishda energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etishni rag'batlantiradi, chiqindilarni kamaytirishga xizmat qiladi hamda iqtisodiy faoliyatning ekologik salbiy oqibatlarini yumshatadi.

Barqaror rivojlanish sharoitida iqtisodiyotning o'sishi tabiiy kapitalning yemirilishi hisobiga emas, balki innovatsiyalar, raqamli texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik boshqaruv va resurs tejamkor yondashuvlar asosida amalga oshirilishi zarur. Shu ma'noda yashil iqtisodiyot iqtisodiy taraqqiyotning sifat jihatdan yangi bosqichini belgilaydi. U iqtisodiy o'sishni inkor etmaydi, balki uni yangi tamoyillar asosida takomillashtiradi. Natijada ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, resurslardan foydalanish ko'rsatkichi yaxshilanadi va ekologik tahdidlar kamayadi.

Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari. Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi bir qator muhim tamoyillarga tayangan holda shakllanadi. Birinchidan, tabiiy resurslardan oqilona va tejamkor foydalanish tamoyili ustuvor ahamiyatga ega. Yer, suv, havo, o'rmon va foydali qazilma boyliklari cheklangan resurslar hisoblanadi. Ularni tartibsiz va samarasiz ishlatish iqtisodiy rivojlanishning istiqboliga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli har bir xo'jalik faoliyatida resurs sarfini kamaytirish va ularni qayta tiklash masalasi dolzarb sanaladi.

Ikkinchidan, energiya samaradorligini oshirish tamoyili muhim o'rin egallaydi. Energiya resurslaridan ortiqcha foydalanish nafaqat iqtisodiy xarajatlarni oshiradi, balki ekologik muammolarni ham kuchaytiradi. Yashil iqtisodiyot energiya tejamkor uskunalarni qo'llash,

qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali energiya sarfini optimallashtirishni ko'zda tutadi.

Uchinchidan, kam uglerodli rivojlanish tamoyili global iqlim o'zgarishi sharoitida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Sanoat, transport va energetika tarmoqlarida atmosfera havosiga chiqarilayotgan zararli gazlar ekologik muhitga jiddiy xavf tug'diradi. Shu bois ishlab chiqarish jarayonida karbon chiqindilarini kamaytirish, ekologik toza transport vositalaridan foydalanish va sanoatda innovatsion yechimlarni kengaytirish zarur bo'ladi.

To'rtinchidan, ijtimoiy adolat va inklyuzivlik tamoyili yashil iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki barqaror rivojlanish faqat iqtisodiy ko'rsatkichlarning yaxshilanishi bilan emas, balki aholi turmush darajasi, bandlik, sog'liqni saqlash va xavfsiz yashash muhiti bilan ham belgilanadi. Yashil iqtisodiyot yangi ish o'rinlarini yaratish, ekologik xavfsiz mehnat sharoitini shakllantirish va ijtimoiy tenglikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yashil iqtisodiyot va ekologik xavfsizlik o'rtasidagi bog'liqlik. Ekologik xavfsizlik barqaror iqtisodiy rivojlanishning ajralmas shartidir. Tabiiy muhitning degradatsiyasi, suv tanqisligi, tuproq unumdorligining pasayishi, havoning ifloslanishi va iqlim o'zgarishi iqtisodiy rivojlanish sur'atiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Yashil iqtisodiyot aynan ushbu xavflarni kamaytirishga yo'naltirilgan bo'lib, iqtisodiy qarorlar qabul qilishda ekologik mezonlarni inobatga olishni talab etadi.

Masalan, sanoat korxonalarida chiqindilarni qayta ishlash tizimini yaratish, suv resurslarini tejash, ekologik standartlarni joriy etish, zararli moddalarning atmosferaga chiqarilishini cheklash kabi choralar nafaqat tabiatni muhofaza qiladi, balki korxonalar faoliyatining uzoq muddatli barqarorligini ham ta'minlaydi. Chunki ekologik muammolar ko'paygan sari iqtisodiyot uchun qo'shimcha xarajatlar, jumladan sog'liqni saqlash, tabiiy ofatlar oqibatlarini bartaraf etish va resurs tanqisligi bilan bog'liq zararlar ortadi. Demak, ekologik xavfsizlikni ta'minlash iqtisodiy samaradorlikning ham muhim omili hisoblanadi.

Yashil investitsiyalar va innovatsiyalarning ahamiyati. Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida investitsiyalar va innovatsiyalar alohida strategik ahamiyatga ega. An'anaviy ishlab chiqarish tizimini ekologik talablar asosida modernizatsiya qilish uchun moliyaviy resurslar, ilmiy ishlanmalar va ilg'or texnologiyalar zarur bo'ladi. Shu bois yashil investitsiyalar iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishiga aylanishi kerak. Bunday investitsiyalar qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik toza transport, yashil qurilish va resurs tejankor ishlab chiqarish kabi sohalarda samarali natija beradi.

Innovatsiyalar esa yashil iqtisodiyotning amaliy mexanizmini tashkil etadi. Masalan, quyosh va shamol energiyasidan foydalanish, aqlli boshqaruv tizimlari, ekologik monitoring texnologiyalari, suvni tejoychi usullar va biologik xavfsiz materiallardan foydalanish iqtisodiy rivojlanishning yangi sifat bosqichini yuzaga keltiradi. Bu jarayon ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirish, resurslardan foydalanish unumdorligini oshirish va bozor raqobatbardoshligini kuchaytirish imkonini beradi.

Yashil iqtisodiyotning ijtimoiy-iqtisodiy samaralari. Yashil iqtisodiyotning afzalligi shundaki, u faqat ekologik manfaatlarga emas, balki sezilarli iqtisodiy va ijtimoiy natijalarni ham ta'minlaydi. Avvalo, resurs tejankor ishlab chiqarish korxonalar xarajatlarini kamaytiradi, mahsulot tannarxini optimallashtiradi va bozordagi barqarorlikni oshiradi. Ikkinchidan, qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik xizmatlar va yashil qurilish kabi

tarmoqlarda yangi ish o'rinlari yaratiladi. Uchinchidan, atrof-muhit holatining yaxshilanishi aholi salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa mehnat unumdorligi va turmush sifatining oshishiga olib keladi.

Bundan tashqari, yashil iqtisodiyot hududiy rivojlanishda ham muhim rol o'ynaydi. Hududlarning tabiiy va iqtisodiy salohiyatidan kelib chiqib, ekologik toza ishlab chiqarish va mahalliy resurslarga asoslangan faoliyatni yo'lga qo'yish mumkin. Bu esa mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni qisqartirish, mahalliy bandlikni ta'minlash va ichki bozorning barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yashil iqtisodiyotga o'tishdagi muammolar va cheklovlar. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni oson kechmaydi. Bu borada bir qator iqtisodiy, institutsional va texnologik muammolar mavjud. Avvalo, ko'plab xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun ekologik modernizatsiya dastlabki bosqichda qo'shimcha xarajatlarni talab qiladi. Eski texnologiyalarni yangilash, energiya tejankor uskunalarni joriy etish va ekologik standartlarga moslashish muayyan moliyaviy resurslarni talab etadi. Shu sababli davlat tomonidan iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish muhimdir.

Ikkinchidan, yashil iqtisodiyot sohasida malakali mutaxassislar, ilmiy-tadqiqot ishlari va boshqaruv tajribasining yetarli emasligi jarayonni sekinlashtirishi mumkin. Uchinchi muammo esa aholi va tadbirkorlar ongida ekologik madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligidir. Yashil iqtisodiyotning samarali ishlashi uchun nafaqat texnik va moliyaviy imkoniyatlar, balki ekologik tafakkur, ijtimoiy mas'uliyat va barqaror iste'mol madaniyati ham rivojlangan bo'lishi zarur.

Milliy iqtisodiyotda yashil iqtisodiyot konsepsiyasini rivojlantirish yo'nalishlari. Milliy iqtisodiyotda yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish kompleks va bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim. Bunda, avvalo, ekologik va iqtisodiy siyosatning uyg'unligini ta'minlash zarur. Ya'ni investitsiya, sanoat, energetika, qishloq xo'jaligi, transport va qurilish sohalarida qabul qilinayotgan qarorlarda ekologik mezonlar ustuvor bo'lishi kerak. Shuningdek, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, ekologik standartlar va monitoring tizimini kuchaytirish, yashil texnologiyalarni qo'llayotgan subyektlarga soliq va kredit imtiyozlari berish maqsadga muvofiqdir.

Bundan tashqari, ta'lim tizimida ekologik bilim va yashil tafakkurni rivojlantirish, ilmiy tadqiqotlarda resurs tejankor texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash, jamiyatda barqaror iste'mol madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat, biznes va fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorligi hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

Yakuniy ilmiy xulosa xarakteridagi umumlashma. Shunday qilib, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi barqaror iqtisodiy rivojlanishning zamonaviy va istiqbolli modeli sifatida iqtisodiy o'sish, ekologik muhofaza va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. U iqtisodiyotni sifat jihatdan yangilash, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ekologik xavflarni kamaytirish va uzoq muddatli taraqqiyotga erishishning muhim nazariy-amaliy asosidir. Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni murakkab bo'lsa-da, uning natijalari iqtisodiy barqarorlik, ekologik xavfsizlik va aholi farovonligi nuqtai nazaridan nihoyatda muhim hisoblanadi.

So'nggi yillardagi xalqaro statistik ma'lumotlar yashil iqtisodiyotning barqaror iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni tobora kuchayib borayotganini ko'rsatadi. Xususan, 2024-yil yakuniga

ko'ra dunyoda qayta tiklanuvchi energiya quvvatlari 4 448 GW ga yetgan va bir yilning o'zida 585 GW yangi quvvat ishga tushirilgan. Bu 15,1 foizlik yillik o'sishni anglatadi. Shundan 452 GW quyosh energetikasi, 113 GW esa shamol energetikasi hissasiga to'g'ri kelgan. Ya'ni 2024-yildagi yangi qayta tiklanuvchi quvvatlarning 96,6 foizi aynan quyosh va shamol energiyasi hisobidan shakllangan. Bu holat yashil iqtisodiyotning amaliy bazasi sifatida energiya transformatsiyasi jadallashayotganini ko'rsatadi.

Yashil iqtisodiyotning iqtisodiy asoslari investitsion oqimlarda ham yaqqol namoyon bo'lmoqda. Xalqaro energetika agentligi ma'lumotiga ko'ra, 2025-yilda jahon energetika sektoriga yo'naltiriladigan investitsiyalar 3,3 trillion AQSh dollari ga yetishi kutilgan bo'lib, shundan 2,2 trillion dollar qayta tiklanuvchi energiya, atom energetikasi, elektr tarmoqlari, saqlash tizimlari, past emissiyali yoqilg'ilar, energiya samaradorligi va elektrlashtirish yo'nalishlariga to'g'ri keladi. Bu ko'rsatkich neft, gaz va ko'mirga yo'naltirilayotgan 1,1 trillion dollar investitsiyadan qariyb ikki baravar yuqoridir. Mazkur nisbat kapital oqimlarining bosqichma-bosqich "yashil" model foydasiga o'zgarayotganini anglatadi.

Biroq ekologik holat hali ham murakkabligicha qolmoqda. IEA ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda energiya bilan bog'liq global CO₂ emissiyasi 37,8 gigatonna ga yetib, tarixiy eng yuqori darajani qayd etdi; bu 2023-yilga nisbatan 0,8 foiz o'sishni bildiradi. Shu bilan birga, global YAIM 3,2 foiz ga oshgan, ya'ni emissiya o'sishi iqtisodiy o'sishdan sekinroq bo'lgan. Tahlillarga ko'ra, quyosh, shamol, atom energetikasi, elektromobillar va issiqlik nasoslari kabi toza texnologiyalar hozirning o'zida har yili 2,6 gigatonna qo'shimcha emissiyaning oldini olmoqda. Bu yashil iqtisodiyot hali global emissiyani to'liq to'xtatmagan bo'lsa-da, uning o'sish sur'atini sezilarli darajada cheklayotganini ko'rsatadi.

Resurslardan foydalanish bo'yicha statistika ham yashil iqtisodiyotga o'tish zaruratini kuchaytiradi. UNEPning 2024-yilgi hisobotida Yer resurslarini qazib olish hajmi so'nggi ellik yil ichida uch baravar oshgani qayd etilgan. Shu hisobotda 2060-yilga borib moddiy resurslar iste'moli yana 60 foizga ortishi mumkinligi ta'kidlanadi. Demak, ishlab chiqarish va iste'molning an'anaviy modeli davom etsa, iqtisodiy o'sish ekologik xavfsizlik bilan ziddiyatga kirishishi kuchayadi. Shu nuqtai nazardan, resurs tejamkorlik, qayta ishlash va past uglerodli ishlab chiqarish barqaror rivojlanishning statistik zaruratiga aylanmoqda.

O'zbekiston misolida ham yashil iqtisodiyotning dolzarbligi statistik ko'rsatkichlar orqali tasdiqlanadi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatda elektr energiyasidan foydalanish qamrovi 2023-yilda 100 foiz ni tashkil etgan, aholi va iqtisodiyotning energiyaga talabi yuqori darajada saqlanib qolmoqda. Shu bilan birga, 2024-yilda jon boshiga CO₂ emissiyasi 4,1 tonna, 2022-yilda yillik chuchuk suv tortib olish hajmi ichki suv resurslariga nisbatan 263 foiz, o'rmon maydonlari ulushi esa 2023-yilda 8,5 foiz bo'lgan. Jahon bankining mamlakat bo'yicha ma'lumotida qayta tiklanuvchi manbalardan, gidroenergetikani hisobga olmaganda, elektr ishlab chiqarishning eng so'nggi mavjud ko'rsatkichi 2021-yilda 0,1 foiz ekani ko'rsatilgan; bu ko'rsatkichni hozirgi holatning to'liq ifodasi emas, balki past boshlang'ich baza sifatida baholash mumkin. Ushbu raqamlar O'zbekistonda energiya diversifikatsiyasi, suv tejamkor texnologiyalar va ekologik modernizatsiya zarurligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, O'zbekistonda siyosiy darajada yashil transformatsiya yo'nalishi mustahkamlangan. 2019-yilda "2019–2030-yillarda O'zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" tasdiqlangan, 2025-yil esa "Atrof-muhitni asrash va yashil

iqtisodiyot yili” davlat dasturi bilan davom ettirilgan. Jahon banki 2024-yilda O‘zbekiston hukumati 2030-yilgacha qayta tiklanuvchi energiya quvvatlarini 25 GW gacha yetkazish va elektr iste’molida ularning ulushini 40 foizga olib chiqishni maqsad qilganini qayd etgan. Bu maqsadlar yashil iqtisodiyot mamlakatda nazariy g‘oya emas, balki uzoq muddatli iqtisodiy siyosatning aniq yo‘nalishiga aylanganini bildiradi. Statistika tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot barqaror iqtisodiy rivojlanishning muqobil emas, balki zarur modeliga aylanmoqda. Bir tomondan, qayta tiklanuvchi energiya va toza texnologiyalar bo‘yicha investitsiyalar keskin ortmoqda, ikkinchi tomondan, emissiyalar, resurslar tanqisligi va suv bosimi kabi ko‘rsatkichlar an‘anaviy iqtisodiy modelning chegaralarini ochib bermoqda. Shu sababli yashil iqtisodiyot konsepsiyasi iqtisodiy o‘shishni ekologik xavfsizlik va resurs tejamkorlik bilan uyg‘unlashtiruvchi eng maqbul strategik yo‘nalish sifatida baholanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlashning eng muhim nazariy va amaliy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur konsepsiya iqtisodiy o‘shish, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy farovonlik o‘rtasidagi mutanosiblikni ta‘minlashga xizmat qiladi. An‘anaviy iqtisodiy model asosan tabiiy resurslardan keng foydalanish va yuqori ishlab chiqarish hajmiga tayanadigan bo‘lsa, yashil iqtisodiyot resurs tejamkorlik, energiya samaradorligi, kam uglerodli rivojlanish hamda ekologik muvozanatni saqlashga asoslanadi.

Maqolada tahlil qilinganidek, yashil iqtisodiyotning joriy etilishi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish, energiya sarfini optimallashtirish va iqtisodiyotning uzoq muddatli barqarorligini mustahkamlash imkonini beradi. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyot yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi salomatligini yaxshilash, innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish va investitsion jozibadorlikni oshirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot davomida aniqlanganki, bugungi kunda ekologik muammolarning kuchayishi, iqlim o‘zgarishi, suv va energiya resurslari bilan bog‘liq bosimning ortishi yashil iqtisodiyotga o‘tishni obyektiv zaruratga aylantirmoqda. Shuning uchun barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlashda ekologik omillarni iqtisodiy siyosatga chuqur integratsiya qilish, yashil investitsiyalarni kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni faol joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi nafaqat ekologik muammolarni yumshatish vositasi, balki iqtisodiyotni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadigan strategik rivojlanish modeli sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois uni milliy iqtisodiy taraqqiyotning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida rivojlantirish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb vazifa hisoblanadi.

Tavsiyalar

1. Iqtisodiy siyosatda yashil yondashuvni kuchaytirish zarur. Davlatning investitsiya, sanoat, energetika, transport va qishloq xo‘jaligi siyosatida ekologik mezonlar asosiy ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilanishi lozim.
2. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiq. Quyosh, shamol va boshqa muqobil energiya manbalarini rivojlantirish orqali

an’anaviy energiya resurslariga qaramlikni kamaytirish hamda ekologik xavfsizlikni mustahkamlash mumkin.

3. Resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etish zarur. Sanoat, qishloq xo‘jaligi va kommunal xo‘jalik tarmoqlarida energiya va suvni tejoychi zamonaviy texnologiyalardan foydalanish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

4. Yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish lozim. Ekologik toza ishlab chiqarish, chiqindilarni qayta ishlash, “yashil” qurilish va past uglerodli texnologiyalarni moliyalashtirish uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va preferensiyalar tizimini rivojlantirish tavsiya etiladi.

5. Ekologik ta’lim va madaniyatni kuchaytirish muhim. Aholi, tadbirkorlar va yoshlar orasida ekologik mas’uliyat, barqaror iste’mol va tabiatga ehtiyotkorona munosabatni shakllantirish yashil iqtisodiyotning ijtimoiy asosini mustahkamlaydi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2019–2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida: PQ-4477-son Qaror, 2019-yil 4-oktabr.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasini “Atrof-muhitni asrash va “yashil iqtisodiyot” yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida: PF-16-son Farmon, 2025-yil 30-yanvar.

3. Butaboyev, M.T., Maxmudov, N., Kasimov, A.A. Yashil iqtisodiyot: darslik. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2025. 432 b.

4. Xashimova, S.N. Yashil iqtisodiyot: darslik. Toshkent: Ma’rifat, 2024. 224 b.

5. Vaxabov, A.V., Xajibakiyev, Sh.X., Tashmatov, Sh.A., Butaboyev, M.T. Yashil iqtisodiyot: darslik. Toshkent: Universitet, 2020. 156 b.

6. Qahhorov, S.Q., Jo‘rayev, H.O., Jamilov, Y.Y., Hamdamova, N.M. Qayta tiklanuvchi energiya manbalari: o‘quv qo‘llanma. Buxoro: Durdona nashriyoti, 2021.

7. Tirkashev, F.M., Toshpo‘latova, K.X. “Yashil” iqtisodiyot: konsepsiyaning shakllanishi va asosiy kategoriyalari // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot, 2024.